

článok bol uverejnený vo štvrťročníku Beňušan č. 2/2020

Z histórie Beňuša 7 – Život v drevorubačských osadách

Takmer všetci naši predkovia z Beňuša a jeho osád pracovali v minulosti ako lesní robotníci, len málo sa vyskytli iné zamestnania ako napr. kováč, mlynár, povozník, pltník, pastier. Preto by som sa v tomto článku chcel zamerať na bežný život v osadách v priebehu roka z pohľadu drevorubačov. Text je s malými doplnkami a úpravami prevzatý z publikácie Osadníci na Horehroní.

Lesní robotníci, tu na Horehroní nazývaní Handelci, pracovali zväčša v 8 členných partiách (tzv. dingoch), pod vedením najschopnejšieho člena partie, vedúceho dingu – predáka alebo faktora (Vorgedinger). Počet členov partie sa nemenil, stanovený bol s ohľadom na deľbu práce a jej značnú namáhavosť najmä pri výrobe a približovaní dreva. Počet dingov sa tiež len málo menil. Dinky mali svoje čísla a viac-menej stálych predákov. Aj robotníci sa rozlišovali podľa zadelenia k tomu ktorému dingu,

Z roku 1710 poznáme aj mená niektorých predákov z Beňuša a aj lokality, kde pôsobili. Predák Michal Javorčík so svojou partiou pracoval v mieste zvanom Zelená Pod Brest, Ján Pôbiš a Jakub Mikovíny v lokalite Pod Bukovinkami, Juraj Komora v Rohoznej, Tomáš Faško - Pod Vološincom, ďalší Javorčík – na Zúbriku, Andrej Ličko, Ján Ličko a Michal Ličko spolu pracovali v Beňuške, ďalšími predákmi boli aj Juraj Javorčík, Martin Švantner a Martin Rusnák.

V dingoch mohli pracovať len zdraví a telesne zdatní robotníci. Vyžadovala si to nielen namáhavosť práce, ale aj potrebná rovnomernosť výkonov, keďže každý člen partie bol odmeňovaný rovnako.

Pri povahe lesnej výroby boli pracoviská robotníkov od ich domov vždy vzdialené. Do práce preto chodili lesní robotníci v pondelok ráno s „týždňovkou“, teda so stravou na celý týždeň. Z práce sa vracali v piatok večer, zo vzdialenejších pracovísk v sobotu predpoludním, aby sa mohli z týždennej práce v lese očistiť, trochu si oddýchnuť a pri dome urobiť naliehavé práce.

Na pracovisku bývali v primitívnych kolibách, pokrytých smrekovou kôrou. Koliby si stavali obvykle pre 1 až 2 partie. Spávali tu na zemi, na vrstve čečiny. Varili a kolibu v zime súčasne vykurovali ohňom na otvorenom ohnisku, založenom v strede koliby po celej jej dĺžke. Dym vychádzal otvorom v streche.

Stravu, náradie na varenie a rezervné šatstvo si odkladali konča hlavy na polici pod strechou. Pod nízkou strechou sa v kolibe nedalo ani postaviť, iba uprostred nad ohňom. Oheň v zime horel celú noc. No v tuhej zime niekedy robotníci od hlavy mrzli, aj keď im oheň na nohách krpce páli.

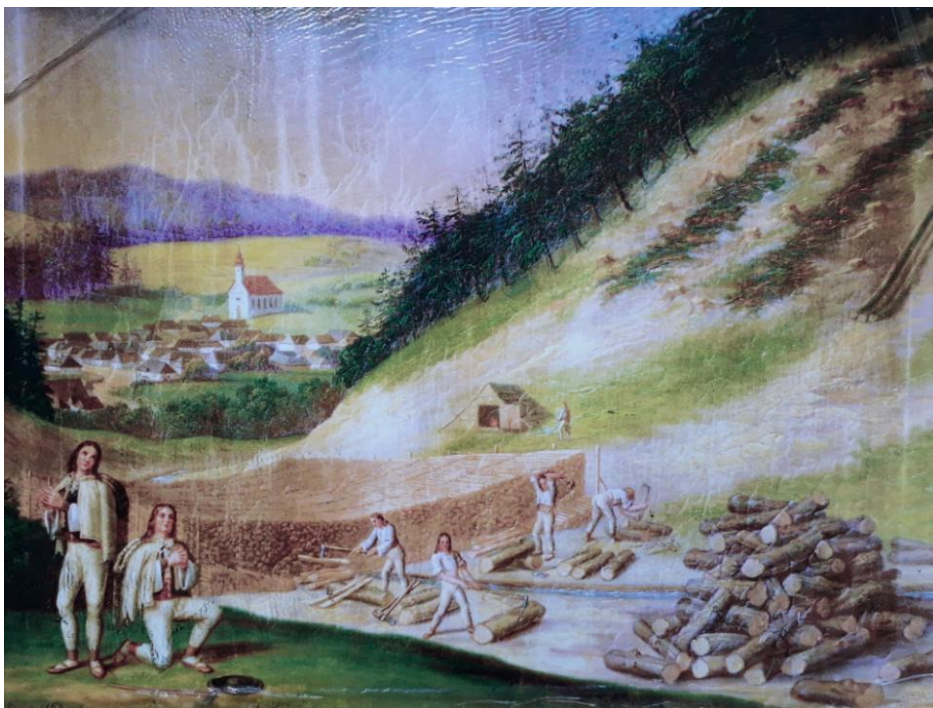
Týždňovky si doniesli robotníci v cedile, čo bol vak z domáceho súkna, ktorý sa nosil zavesený na jednom pleci a prehodený na chrbte. V kolibe slúžilo cedilo ako podhlavník, v tuhej zime aj ako prikrývka. Potravu v ňom nebolo veľa. Skladala sa zo zemiakov (tie sa na Horehronie dostali až začiatkom 19. storočia), chleba, vrecúška múky, hrnčeka zápražky, trocha bryndze a kúska slaniny. Vo väčších kolibách si robotníci vydržovali chlapca-kuchára, ktorý cez deň naštiepal dreva a na večeru

pripravil chlapom, čo mu ráno pri odchode nakázali. Stravu si pripravovali robotníci sami denne čerstvú. Varilo sa ráno a večer, na obec mali suchú stravu. Kuchárilo sa primitívne. V železnom, ale aj hlinenom hrnci pristavenom k ohňu varili husté polievky alebo z rozvarených zemiakov zatrepných múkou urobili kašu, fučku, prípadne do vriacej vody nahádzali strapačiek.

Večer sa chlapi rozprávali, dohovárali si robotu na druhý deň, opravovali si šatstvo, obuv a riad. Niektorí šikovnejší zabávali sa pri ohni vyrezávaním drobných domácich potrieb. Veci v kolibe boli robotníkom navzájom nedotknuteľné. V kolibe nenechávali strážcu, aj keď odchádzali z koliby na celý deň.

Svoju úkolovú celoročne trvajúcu prácu začínala partia v lete stínaním dreva, prevažne smrekového a jedľového, Horu stínali na mliazge začiatkom mája, po jarom obrobení poľa,. Rúbalo sa na holo. Vedúci partie si rozdelil robotníkov na 3 skupiny, ktoré pracovali za sebou. Traja robotníci prvej skupiny stínali stromy, ktoré dvaja až traja robotníci druhej skupiny kliesnili, aby ich tretia skupina mohla odkôrniť - olúpiť. Vedúci vypomáhal pri kliesnení alebo odkôrňovaní podľa potreby. Ak sa stínalo po svahu, začali stínanie od doliny, ak proti svahu, rúbalo sa od hrebeňa. Skupiny pracovali na svahu vždy šikmo za sebou tak, aby stínaný alebo lúpaný strom pri neočakávanom zguľaní neohrozoval robotníkov nižšej skupiny.

Až do čias Jozefa Dekreta Matejovie, teda do začiatku 19. storočia, sa stínalo len sekerou. Ak sa kmene mali „rizňovať“, teda spúšťať na šmyku a bolo ich treba krátiť, aj toto krátenie sa robilo sekerou. Výroba dreva len sekerou bola namáhavá a zdĺhavá. Znehodnotilo sa pri nej aj mnoho dreva. Ale aj tak bolo treba veľa úsilia pri presvedčovaní handelcov, že práca s dvojmužnou pilou (bruchačkou,) je výhodnejšia a dlho trvalo, kým sa ujala. Dnes má Beňuš bruchačku aj v obecnom znaku.

Drevorubači - obraz G. K. Zechentera-Laskomerského v kostole v Bacúchu, cca 1862

Každá partia mala stanovený ročný úkol práce s limitom 400, neskoršie až 560 lesných siah rovnaného dreva. Toto drevo nastínala skupina do konca júla. V sezóne stínania obvykle začiatkom júla dostali robotníci asi týždeň voľno na prípravu sena. Po ukončení stínky sa drevo nechalo pri pni schnúť. Osadníci sa venovali žatevným prácam, chystaniu palivového dreva na zimu, opravám okolo domu, na jeseň vyberaniu zemiakov a pod.

Koncom septembra sú robotníci už opäť v lese. Chystajú suché šmyky „rizne“, na spustenie dreva na dlhších úbočiach, vzdialenejších od vodného toku. Opravujú, vymieňajú a predlžujú vodné šmyky „flúdre“, na dolinách a postupne spúšťajú presušené kmene na dolinu, aby ich tu, pri splavnom potoku, spracovali na rovnané drevo siahovinu alebo „šajtovinu“. Ukážku tejto práce môžete aj dnes vidieť na jedinom funkčnom vodnom žľabe v Rakytovskej doline pri Harmanci. Výroba polien sa začína za tvrdej zimy, obvykle okolo Vianoc a po Novom roku.

Pri vodných tokoch, prirodzených potokoch alebo umelých vodných šmykoch sa narovnané polenové drevo pred plaváčkou odoberalo. Komisionálnej odobierky, pri ktorej sa odoberalo a zúčtovalo drevo všetkých dingov obvodu, sa zúčastnil vŕeok lesný personál a pozýval sa na ňu aj lesmajster lesného úradu v Banskej Bystrici. V komisii, skladajúcej sa z dvadsiatich i viac členov, mali zástupcov aj drevorubači. Odobierka trvala viac týždňov; zástupcovia robotníkov boli vtedy platení dennou mzdou. Na odobierku sa rozdelila komisia na skupiny po 3 - 4 členoch. Odobierka bola významným bodom v pracovnej činnosti, pretože od nej do veľkej miery závisel zárobok robotníkov. Drevo sa totiž odoberalo tak, že drevársky majster vybral hranice dreva, v ktorých sa mu zdalo drevo najredšie uložené. Tieto hranice nechal preložiť pod jeho dozorom znovu, čoho prirodzeným následkom bolo, že sa drevo uložilo do menšieho priestoru. V pomere k tomuto úbytku znížili potom robotníkom celé vyrobené množstvo, bez ohľadu na ostatné hustejšie uložené hranice.

Počas jarného odmäku vyvrcholila pracovná sezóna drevorubačov. Na zdvihnutej hladine tokov sa začínala plaváčka dreva. Aby bolo vody čo najviac, na jej zachytávanie sa stavali vodné nádrže – tajchy. Jeden z takých tajchov (už bez vody) stojí nad Bacúchom a druhým funkčným je Hrončok v Kamenistej doline nad Hroncom. Od úspechu plaváčky záviselo, či huty, hámre a železiarne na Horehroní budú mať dostatok dreva na svoju prevádzku počas celého roka. Plaváčky sa nezúčastňovali len drevorubači. Aby sa využil priaznivý stav jarnej vody, musel každý osadník, muž, žena, stavec aj dieťa odložiť ostatnú robotu a pomáhať pri plavení. Drevorubači vhadzovali polená do tokov, pozdĺž ktorých boli rozostavení ostatní osadníci, aby zachytené alebo z koryta vyhodené polená vhodili späť do prúdu.

Po splavení polenového dreva na Čiernom a Bielom Hrone a ich prítokoch, sa toto plavilo ďalej po Hrone až po Banskú Bystricu, kde sa drevo na hrabliach vykladalo. Hrable boli drevené konštrukcie postavené v toku, na ktorých sa drevo zachytávalo. Určité množstvá polien z plaveného dreva sa medzitým vyložilo aj na hrabliach zriadených pri železiarňach a hutách v Hronci, Podbrezovej, Predajnej, pred Ľubietovou a v Slovenskej Ľupči. V samotnej Banskej Bystrici sa väčšinou drevo zachytávalo na horných hrabliach, kde sa z časti dreva pánilo drevené uhlie. Dnes tu

stojí sídlisko pomenované Uhlisko. Zvyšok dreva sa splavil na dolné hrable, postavené pri striebornej hute medzi Bystricou a Radvaňou.

Ročne sa po Hrone splavilo okolo 30 000 priestorových siah dreva. Priestorová siaha bola asi 3,4 m³ (pre predstavu, tento objem má kocka s rozmermi cca 1,5 m), teda po Hrone sa splavilo ročne asi 102 000 kubíkov dreva. Drevo plavili handelci až do Banskej Bystrice. Na Hrone im pomáhali aj poddaní Ľupčianskeho panstva, bývajúci v osadách blízko Hrona. Jarnou plavačkou koncom apríla sa tak končila celoročná úkolová práca lesných robotníkov.

Okrem výroby a plavačky dreva boli partie povinné aj vystrúhať buď 12 až 15 tisíc kusov šindľov alebo vyrobiť 35 až 45 siah rovnaného dreva pre pálenie uhlia v lese. Túto prácu vykonali obvykle na jar pred začatím novej pracovnej sezóny.

Robotníci v dingoch pracovali zásadne v úkole, teda koľko urobili, za to im bolo zaplatené. Len pri plavačke boli odmeňovaní dennou mzdou.

Takto teda žili naši predkovia aj tu na Bielych Handľoch. O ich práci sa môžete veľa dozvedieť napríklad aj v lesníckom skanzene vo Vydrovskej doline.

Braňo Faško od Kristiánov

Prameň:

Binder, Róbert: Osadníci na Horehroní, vydalo Stredoslovenské vydavateľstvo v B. Bystrici, 1962